Ο θάνατος της οικειότητας (THE GUARDIAN)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 18 Ιανουαρίου, 2006

Είναι εδραιωμένη στην κοινωνία μας η πεποίθηση ότι η αλλαγή είναι συνώνυμη με την πρόοδο. Οι κυβερνήσεις επανειλημμένα το διακηρύσσουν και πολλοί άνθρωποι φαίνεται να το ενστερνίζονται ως φιλοσοφία ζωής. Πρόκειται, βέβαια, για ανοησία. Η αλλαγή δεν είναι πάντα καλή. Και οι πρόσφατες έρευνες που δείχνουν ότι είμαστε λιγότερο ευτυχισμένοι απ' ό,τι στο παρελθόν υποδηλώνουν μια βαθύτερη δυσφορία στην καρδιά της δυτικής κοινωνίας...

Τα ευρήματα αυτά δεν προκαλούν έκπληξη. Η ίδια η ιδέα για το τι σημαίνει άνθρωπος και ποιες είναι οι συνθήκες μέσα στις οποίες ευδοκιμούν οι ανθρώπινες ιδιότητες, έχει διαβρωθεί. Ο λόγος για τον οποίο αισθανόμαστε λιγότερο ευτυχείς απ' όσο άλλοτε είναι ότι η οικειότητα στην οποία στηρίζεται η αίσθηση ευζωίας –προϊόν των πιο στενών, των πιο προσωπικών μας σχέσεων, ιδίως μέσα στην οικογένεια– αποδυναμώνεται. Από αυτή την άποψη, τρεις τάσεις αλλάζουν σε βάθος τη φύση των κοινωνιών μας.
Πρώτα πρώτα, η ανάπτυξη του ατομικισμού, που πρωτοεκδηλώθηκε τη δεκαετία του '60, έκανε τον εαυτό κυρίαρχο ενδιαφέρον και γενικό σημείο αναφοράς, ενώ οι προσωπικές ανάγκες του καθενός έγιναν η τελική δικαιολόγηση των πάντων. Ζούμε στην εποχή του εγωισμού.
Δεύτερον, έχουμε την αμείλικτη εξάπλωση της αγοράς σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Η εμπορευματοποίηση των πάντων έχει κάνει την κοινωνία, και τον καθένα από μας, πιο ανταγωνιστικούς. Η λογική της αγοράς δεν αφορά μόνο την ιδεολογία των νεοφιλελεύθερων αλλά έχει γίνει πλέον οικουμενική, το κριτήριο που χρησιμοποιούμε όχι μόνο για τη δουλειά μας και όταν ψωνίζουμε, αλλά και όσον αφορά τον πιο ενδόμυχο εαυτό μας, τις πιο προσωπικές σχέσεις μας. Οι προφήτες που εξήγγειλαν την επανάσταση της αγοράς την είδαν σε αντιπαλότητα με το κράτος: στην πραγματικότητα, αποδείχτηκε πολύ πιο ύπουλη από αυτό, διαβρώνοντας την ίδια την έννοια του τι σημαίνει να είσαι άνθρωπος. Το πιστεύω του «εγώ», αδιάσπαστα δεμένο με το ευαγγέλιο της αγοράς, έχει αιχμαλωτίσει την ουσία της ζωής μας.
Τρίτον, έχουμε την ανάπτυξη των τεχνολογιών επικοινωνίας, ειδικότερα των κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου, οι οποίες συρρικνώνουν τον ιδιωτικό μας χώρο και επιταχύνουν τον ρυθμό της ζωής. Βέβαια, εξακολουθούμε να είμαστε κοινωνικά ζώα. Απολαμβάνουμε πολύ περισσότερες σχέσεις απ' όσες άλλοτε. Ομως η ποσότητα δεν σημαίνει ποιότητα. Οι σχέσεις μας μπορεί να είναι πιο κοσμοπολίτικες αλλά γίνονται όλο και πιο ρηχές και προσωρινές. Η κοινωνική μας ζωή έχει φτάσει

να μιμείται τους ρυθμούς και τα χαρακτηριστικά της αγοράς. Στο μεταξύ, η οικογένεια -η έδρα των βασικών διά βίου σχέσεών μας- γίνεται ένας όλο και ασθενέστερος θεσμός: οι εκτεταμένες οικογένειες λιγοστεύουν, οι πυρηνικές οικογένειες γίνονται όλο και πιο μικρές και βραχύβιες, σχεδόν οι μισοί γάμοι καταλήγουν σε διαζύγιο και οι περισσότεροι γονείς περνούν λιγότερο καιρό με τα παιδιά τους προσχολικής ηλικίας.
Η κεντρική έδρα της οικειότητας είναι η οικογένεια –όπως εκφράζεται στις σχέσεις του ζευγαριού και ανάμεσα σε γονείς και παιδιά. Η οικειότητα αναπτύσσεται σε συνάρτηση με το χρόνο και τη διάρκεια. Στηρίζεται στην αμοιβαιότητα και την άνευ όρων αφοσίωση. Έχει τις ρίζες της στην εμπιστοσύνη. Και είναι επομένως από τη φύση της αντίθετη προς τις αξίες που προωθεί η αγορά.
Οι νέες αυτές κυρίαρχες αξίες διαβρώνουν και τις πιο στενές προσωπικές μας σχέσεις. Υπάρχει μια ολοένα ισχυρότερη τάση να μετράμε την αγάπη και το σεξ με τα κριτήρια της καταναλωτικής κοινωνίας - καινοτομία, ποικιλία, διαθεσιμότητα. Η κατ’ εξακολούθηση μονογαμία έχει γίνει τρόπος ζωής. Το σεξ έχει αποκτήσει κυρίαρχη σπουδαιότητα, αν κρίνουμε από την πληθώρα των άρθρων στον τύπο, για να μη μιλήσουμε για το διαδικτυακό πορνό. Και είναι επόμενο η αγάπη -που ανήκει περισσότερο στη σφαίρα της ψυχής και του πνεύματος παρά του σώματος- να γίνεται όλο και πιο φευγαλέα.
Εκείνο όμως που πρέπει να μας απασχολεί περισσότερο είναι η χειροτέρευση της σχέσης γονιού-παιδιού. Της σχέσης που είναι το λίκνο των πάντων, το σχολείο όπου μαθαίνουμε το αίσθημα ασφάλειας, την ταυτότητά μας και τα συναισθήματά μας, την ικανότητα να αγαπάμε, να μιλάμε και να ακούμε, να είμαστε ανθρώπινοι.
Η σχέση γονιού-παιδιού, και ιδιαίτερα μητέρας-παιδιού, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με όλους τους νόμους της αγοράς. Είναι άνιση, χωρίς να απαιτεί ανταπόδοση για τις θυσίες. Αντίθετα, ο μόνος τρόπος με τον οποίο τα παιδιά μπορούν να ανταποδώσουν όσα έχουν πάρει από τους γονείς είναι μέσα από την αγάπη που δίνουν, και τις θυσίες που κάνουν, για τα δικά τους παιδιά.
Κι όμως αυτή η πιο πολύτιμη απ’ όλες τις ανθρώπινες σχέσεις υπονομεύεται και τιμωρείται. Καθώς οι γυναίκες έχουν φτάσει να συμμετέχουν στην αγορά εργασίας όσο και οι άνδρες, αντιμετωπίζουν όλο και μεγαλύτερη στενότητα χρόνου, με βαθιές συνέπειες για την οικογένεια και ιδίως τα παιδιά. Τα ποσοστά γεννητικότητας έχουν πέσει κατακόρυφα. Η θεμελιωδέστερη ανθρώπινη λειτουργία, η αναπαραγωγή, πολιορκείται από τις αξίες του ατομικισμού. Τα ζευγάρια είναι όλο και πιο απρόθυμα να κάνουν τις θυσίες χρόνου, χρήματος και αφοσίωσης που απαιτεί η ανατροφή των παιδιών.
Οι γονείς περνούν τώρα λιγότερο καιρό με τα βρέφη και τα νήπιά τους. Οι συνέπειες είναι ήδη εμφανείς στα σχολεία. Σε μια μελέτη που δημοσιεύτηκε από το υπουργείο Παιδείας πέρσι, οι δάσκαλοι υποστηρίζουν ότι τα μισά παιδιά ξεκινούν τώρα το σχολείο χωρίς να μπορούν να μιλήσουν με ευκρίνεια και να γίνουν κατανοητά, χωρίς να μπορούν να ανταποκριθούν σε απλές οδηγίες, να αναγνωρίσουν το όνομά τους ή να μετρήσουν ώς το πέντε. Για να μπορέσουμε να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας,

παραμελούμε τα παιδιά μας, υποκαθιστούμε το χρόνο μας κοντά τους πληρώνοντας άλλους, ενώ η τηλεόραση και τα βιντεοπαιχνίδια χρησιμοποιούνται σαν μέσα απασχόλησης των παιδιών. Και το πρόβλημα υπάρχει σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Οι «πλούσιοι σε χρήμα-φτωχοί σε χρόνο» επαγγελματίες είναι μια από τις ομάδες που τις αφορά ιδιαίτερα. Ο χρόνος είναι το σημαντικότερο δώρο που μπορεί ένας γονιός να κάνει στο παιδί του -κι όμως ο χρόνος είναι αυτό που είμαστε λιγότερο πρόθυμοι να δώσουμε.
Είναι αδύνατον να προβλέψουμε τις ακριβείς συνέπειες, ωστόσο η μείωση της συναισθηματικής ευφυΐας και τα προβλήματα συμπεριφοράς φαίνονται αναπόφευκτα. Ωστόσο, η έλλειψη οικειότητας δεν πλήττει μόνο τις ανθρώπινες σχέσεις. Μειώνεται όλο και περισσότερο η εξοικείωσή μας με την ίδια την ανθρώπινη κατάσταση. Πολλοί υποστηρίζουν ότι τα ΜΜΕ μας έχουν προσφέρει πολλή γνώση. Το πρόβλημα είναι ότι αυτά που μαθαίνουμε από τα ΜΜΕ έχουν ελάχιστη σχέση με την προσωπική εμπειρία και με τη γνώση της πραγματικότητας που μεταφέρεται από την εδραιωμένη κοινότητα, τους ανθρώπους που ξέρουμε και εμπιστευόμαστε. Η κοινωνία έχει κινηθεί προς την αντίθετη κατεύθυνση, προς μια εφηβική κουλτούρα που περιφρονεί την ηλικία και την πείρα. Η σχέση μας με τις πιο βασικές εμπειρίες της ζωής αποκτά σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό ηδονοβλεπτικό χαρακτήρα.
Ο θάνατος, για παράδειγμα, προσφέρεται σε αφθονία προς κατανάλωση από τα ΜΜΕ, γυμνός από κάθε πόνο, ανάμεσα σε κουτσομπολιά και δελτία καιρού. Δεν υπάρχει χρόνος για να σκεφτείς τι έχει συμβεί, να συμπονέσεις, να συγκινηθείς. Αλλωστε ο πόνος είναι κάτι που πρέπει να αποφεύγεται, να κρύβεται, να «διασκεδάζεται» - είναι αντικαταναλωτικός.
Η παρακμή της κοινότητας και η κυριαρχία των ΜΜΕ οδηγεί σε απευαισθητοποίηση, σε αποξένωση από τα θεμελιώδη συναισθήματα χωρίς τα οποία δεν έχουμε τη δυνατότητα να καταλάβουμε το νόημα της ζωής: δεν υπάρχουν κορυφές χωρίς χαράδρες. Τι μπορεί να γίνει, λοιπόν; Ισως όχι πολλά. Ομως η παρατήρηση δεν χάνει την αξία της. Υπάρχει, μήπως, τίποτα πιο σημαντικό από την ανθρωπιά μας; Αν αρκετοί άνθρωποι συνειδητοποιήσουν τι συμβαίνει, ίσως μπορέσουμε να ανακτήσουμε λίγο από τον χαμένο εαυτό μας.

(Πηγή: 'ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ')